

AZ OROSZ ÉVKÖNYVEK NÉHÁNY MAGYAR VONATKOZÁSÁRÓL

Az Orosz Évkönyvek (*Povest' vremennyh let*, rövidítve PVL.)¹ a korai magyar történelem egyik fontos forrása.² Nem véletlen, ha hosszú idő óta áll azok figyelmének középpontjában, akik a magyar–keleti szláv kapcsolatok kezdeteit, tágabb értelemben a IX. századi magyar történelmet kutatják. Az sem véletlen, hogy számos kérdésben egymásnak ellentmondó vélemények fogalmazódtak meg egyes híradásainak értelmezéséről, hiszen maga a szöveg különböző eredetű és korú hagyományok egybeolvasztása után a XII. század elején nyerte el ma ismert formáját.³ A PVL. ugorokra (magyarokra) vonatkozó adatai kétféle forrástípusra mennek vissza. Az egyik csoport híradásai bizánci eredetűek, és György barát krónikájának folytatásán, illetve annak ósláv fordításán alapulnak (ilyen a Simeon bolgár fejedelem elleni, IX. század végi háború, továbbá a 934. és 943. évi, Bizánc elleni hadjárat). A másik adatcsoportnak nincs bizánci előképe. Ezért az ide tartozó híradások minden valószínűség szerint óoroszbéli vagy írásos hagyományok átvételének tekinthetők, amelyek a PVL. összeállítása során többszörös átdolgozáson mentek keresztül. Az alábbiakban a PVL. – e második adatcsoportba tartozó – négy, vitát kiváltó helyéhez adunk filológiai elemzésen alapuló új magyarázatot abban a reményben, hogy megállapításaink helytállóaknak bizonyulnak.

1. A PVL. 6390. (azaz 882.) évhez tett híre szerint „hadba indult Oleg, sok harcost víve magával... Amikor Oleg a kijevi hegyek alá érkezett, megtudta, hogy ott Askold és Dir uralkodik. Harcosait ladikokban rejtette el, másokat hátrahagyott, maga

---

¹ Az Orosz Évkönyvek kiadása: *Повесть временных лет. I. Текст и перевод: Подготовка текста Д. С. Лихачева. Перевод Д. С. Лихачева и В. А. Романова. Москва – Ленинград 1950. Az alább idézett magyar vonatkozású helyek: 10., 14., 20., 21., 23.*

² FERINCZ ISTVÁN: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. In: Bevezetés a magyar őstörténet kutatásának forrásaiba. I: 2. Szerk. HAJDÚ P. – KRISTÓ GY. – RÓNA-TAS A. Bp. 1976. 208–210.; FONT MÁRTA: Nyesztor-krónika. In: Korai magyar történeti lexikon. Főszerk. KRISTÓ GYULA. Szerk. ENGEL PÁL – MAKK FERENC. Bp. 1994. (a továbbiakban: KMTL.) 498.; FONT MÁRTA: Az óoroszbéli évkönyvek első szerkesztése és forrásai. In: A honfoglaláskor írott forrásai. Szerk. KOVÁCS LÁSZLÓ – VESZPRÉMY LÁSZLÓ. A honfoglalásról sok szemmel. II. Bp. 1996. 119–129. (további irodalommal).

³ A kérdéskör legfontosabb irodalmát l. az előző jegyzetben említett munkákban.

pedig a gyermek Igort magával víve érkezett hozzájuk. Ugorskoje alá evezett, elrejtette harcosait, és Askoldért és Dirért küldött... És megölték Askoldot és Dirt, és felvitték a hegyre, és eltemették Askoldot a hegyen, amelyet most (*нынѣ*) Ugorskoje-nek neveznek, ahol most (*нынѣ*) Olma udvarháza (*Ольминъ дворъ*) van. E sír fölé emeltette Olma (*Ольма*) Szt. Miklós templomát; Dir sírja pedig Szt. Irén temploma mögött van”.⁴ Az itt idézett hír évtizedek óta vita tárgyát képezi a szakirodalomban, hogy vajon Olma nevében kereshető-e a magyarok honfoglalás előtti fejedelmének, Álmosnak a neve, illetve hogy ez a tudósítás utalhat-e a 882 előtti magyar uralomra Kijev felett.⁵ Az egyik álláspontot, amely igenlő választ adott ezekre a kérdésekre, a leghatározottabban George Vernadsky képviselte.⁶ Ugyanakkor számosan voltak, akik fenntartásaikat hangoztatták azzal kapcsolatban, hogy az *Ольминъ дворъ* Álmoshoz köthető-e.⁷ Ebben az évszázados vitában a PVL. általunk imént idézett bővebb szöveggörnyezet, amelyet általában nem szoktak figyelembe venni az e kérdésre adott válasz mérlegelésénél, voltaképpen perdöntő feleletet ad. Nem volt a teljes szövegre tekintettel pl. Bartha Antal sem, aki az *Ольминъ дворъ* összetételből – az *-in* képző elhagyása után – következtetett egy *Ольмъ*, illetve feltételezett *Ольма* személyre, akiben kazár előkelőt látott.⁸ A teljes szöveggörnyezet szükségtelemné teszi, hogy következtetés útján jussunk egy *Ольмъ* ~ *Ольма* személyhez, ugyanis a PVL. egyértelműen tartalmazza: Olma emeltette Szent Miklós templomát. Olma tehát ténylegesen kijevi illetőségű személy volt. Ha arra a kérdésre keressük a választ, hogy mikor élt, két körülményt kell mérlegelnünk: keresztény voltát, illetve a PVL. idézett helyének *most* időhatározó szavát. Semmi alapunk nincs arra gondolni, hogy Olma keresztény kazár lett volna; ha viszont szlávnak tekintjük, 988 (Nagy Vladimir megkeresztelkedése) előtt aligha építhetett Kijevben templomot. A *most* megjelölés minden bizonnyal a PVL. utolsó szerkesztésének idejére, az 1110-es évekre vonatkozik. Így még azt sem tarthatjuk kizártnak, hogy Olma a XI/XII. század fordulóján élt. Magunk is osztjuk Erdélyi István véleményét, hogy „Olma orosz bojár volt”.⁹ A fentiek alapján bizonyosra vesszük, hogy Olma sem Álmossal nem azonosítható, sem a IX. század végének (a magyar honfoglalás előtti évtizednek) szereplője nem

⁴ Az Orosz Évkönyvek alább idézett magyar vonatkozású helyeinek magyar fordítása FERINCZ ISTVÁNTÓL: A honfoglalás korának írott forrásai. OLAJOS TERÉZ, H. TÓTH IMRE és ZIMONYI ISTVÁN közreműködésével szerk. KRISTÓ GYULA. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár. 7. Szeged 1995. 171–176.

⁵ A kérdéskör irodalmát és Anonymusra támaszkodó feldolgozását I. В. П. ШУШАРИН: Русско-венгерские отношения в IX в. In: Международные связи России до XVII в. Москва 1961. 131–180.

⁶ G. VERNADSKY: Lebedia. Studies on the Magyar Background of Kievan Russia. Byzantion 14 (1939) 197–201.; GEORGE VERNADSKY: Kievan Russia. New Haven–London. 1972. 24.

⁷ KRISTÓ GYULA: Kijev a magyar krónikákban. Tiszatáj 36 (1982) 8. szám, 62–63.; BARTHA ANTAL: A magyar nép őstörténete. Bp. 1988. 364–365.

⁸ BARTHA ANTAL: i. m. 365.

⁹ ERDÉLYI ISTVÁN: A magyar honfoglalás és előzményei. Népszerű történelem. Bp. 1986. 49.

lehetett. Az *Олѣма* ~ *Álmos* névazonosításnak a történeti tényeken túl komoly nyelvészeti (fonetikai) akadálya is van: egy ómagyar *Almus* antroponimából az óorosz nyelvben soha nem keletkezhetett sem *Олѣма* személynév, sem *Олѣминъ* birtokjelzős melléknév.

2. A második hely, amelyre kitérünk, a PVL-ben előforduló *Ugorskoje* melléknév. Összesen két alkalommal szerepel a forrásban. Az egyiket fentebb már idéztük, a másik hely magyar fordítása ez: „6406 [898.]. Vonultak az ugrok Kijev mellett a hegyen keresztül, amelyet ma Ugorskoje-nek neveznek”. E két helytől gondosan el kell különíteni egy harmadikat és egy negyediket. Ez utóbbiak egyikében év nélkül „a Kavkaisin hegyek, az Ugornak mondottak” szerepelnek. E helyütt a szláv szöveg többes számban, a *gory* 'hegyek' szó jelzőjeként használja a főnévvel egyeztetett, tehát szintén többes számú ugor (*Ugorъски*) jelzőt. E hely megbízható tárgyi magyarázata még várat magára. A negyedik hely szerint a magyarok „átvergődtek a nagy hegyeken keresztül, amelyeket Ugor hegyeknek neveznek”. E szövegrész a magyar honfoglalás közvetlen előzményére utal, a Kárpátokon való átkelésre, itt tehát az Ugor hegyek megnevezés biztosan a Kárpátokat jelöli. A szláv textusban ez utóbbi két esetben többes szám szerepel (*gory Ugorъския*). Nos, e két, Ugor hegyeket említő passzustól kell elkülöníteni azt a másik két, fentebb már idézett helyet, ahol az alárendelő összetett mondatok főmondatában egyes számban fordul elő a hegy szó, a mellékmondatban viszont az *Ugorskoje* melléknév szerepel, a szlávul nem értők számára azt a benyomást keltve, mintha a hegy (*gora*) jelzője lenne. A valóságban azonban ez kizárt, mivel a *gora* 'hegy' szó nőnemű, az *Ugorskoje* jelző pedig semleges nemű. Itt tehát csakis arról lehet szó, hogy a Kijev melletti hegyen (amelyet nem hívtak Ugornak!) létezett egy *Ugorskoje*, amely egy semleges nemű főnévből (*selo* 'település') vonódott el. Ismeretes, hogy az orosz helynevek egy része semleges nemű, mert a *selo* 'település' főnévre vonatkozik. Jelentéstapadás útján a jelző megmarad, főnevesül, de településnévként semleges nemű határozott melléknévként ragozzák. Hogy *Ugorskoje* önállóan is értelmes volt, azt azon – fentebb már idézett – hely mutatja, amely szerint Oleg fiával, Igorral „Ugorskoje alá (*podъ*) evezett”. Vagyis *Ugorskoje* magaslaton feküdt, a hegyen. Fel kell tehát adni azt a nézetet, hogy Kijevben Magyar hegy lett volna.¹⁰ Ugor (Magyar) hegynek a PVL. a Kárpátokat és a jelenleg nem értelmezhető Kavkaisin hegyeket tekintette, Kijevben egy hegyen viszont *Ugorskoje*-ről (magyar településről, magyar városnegyedről) szólt. Az *Ugorskoje* elé tett *most* időhatározó azt jelzi, hogy a XII. század elején nevezték Kijev e hegyi részét Magyarinak. Bizonyosak lehetünk abban, hogy az *Ugorskoje* nem eredhet a 895 előtti évekből vagy évtizedekből. Bartha Antal teljes joggal utalt arra, hogy a magyarok „a városon kívüli vezsákban tanyáztak”,¹¹ azaz nomád táborokban. Ám a

---

¹⁰ FODOR ISTVÁN: Verecke híres útján... A magyar nép őstörténete és a honfoglalás. Magyar história. Bp. 1975. 214.; FONT MÁRTA: in: KMTL. 424.

¹¹ BARTHA ANTAL: i. m. 365.

vezsának 'sátor' jelentése is van, így – főleg, ha az újabb véleményt figyelembe vesszük, hogy ti. a honfoglalás kori magyarok lovasnomádok voltak¹² – kizártnak kell tartanunk, hogy a nomadizáló magyarság egy Kijev melletti hegyre felköltözött volna nagyszámú lovával egyetemben. Ugorskoje tehát jóval későbbi idők emlékét őrizheti, a XI. századét, amikor Kijev e részén magyar kereskedők telepedtek meg.¹³ Az utóbb Ugorskoje-nak nevezett kijevi elővárost már korábban is kereskedők lakták. Erre utal az éremlelet, amelyet Askold sírja közelében találtak 1851-ben. A pénzérmék a 746–747, illetve a 905–906 közötti időből származnak.¹⁴ Az Ugorskoje helynevet éppen olyannak kell tekintenünk, mint pl. a középkori Esztergom Örmény vagy a középkori Nagyvárad Olaszi nevű negyedét, ahol a névadó etnikumok (örmények és neolatinok) telepedtek meg. Kijevnek a XI. században tehát volt egy magyarok (magyar kereskedők) által lakott része, amely a Dnyeper folyó partjához közel, a térszínből kiemelkedő magaslaton állott. Ugorskoje elővárosa meg volt erősítve. Abból következtethetünk erre, hogy 1151-ben Izjaslav Mstislavič fejedelem harcosai a klovi kolostortól az Ugor-kapuig, illetve a Dnyeperig terjedő területet szállták meg.¹⁵

3. Amennyire valószínűnek ítéljük fenti két értelmezési javaslatunkat, annyira érezzük magunk is a bizonytalanságot a harmadik és a negyedik szöveghely (még pontosabban: szöveghelyek) magyarázatát illetően. A PVL-nek a magyar honfoglalással összefüggő, számos helyütt szétszórtan olvasható tudósításaiban ugyanis több rétegű, eltérő eredetű és korú információkat gyaníthatunk, vagy pedig figyelmetlen szerkesztésre következtethetünk. A legszembeötlőbb gondot az okozza, hogy a PVL. a 6406. (azaz a 898.) év alatt szólt a magyarok Kijev melletti vonulásáról és a honfoglalásról, viszont a 6410. (vagyis a 902. év) alatti tudósított a magyarok bekapcsolódásáról a bizánci–bolgár háborúba, amely a magyar honfoglalásnak köztudottan előzménye és nem következménye volt. Bizonyára hibás tehát az a sorrend, amely az okot az okozat után helyezi. Kevésbé szembeütő, de teljesen egyértelmű szerkesztési (vagy ténybeli) nehézségek is terhelik a PVL. szövegét. Egy év nélküli bejegyzés előbb említi a pečenegek (besenyők), majd ezt követően a fekete ugrok Kjev melletti vonulását – már amennyiben ez a magyar honfoglalás közvetlen előzményeire vonatkozik, és időrendi sorrendet jelent –, holott Kijev alatt korábban kellett elhaladniuk a magyaroknak (lévén hogy ők voltak az üldözöttek), majd őtánuk a besenyőknek (azaz az üldözőknek). Mi több, még a Kijev alatti elvonulásról is két ízben olvashatunk forrásunkban.

---

¹² KRISTÓ GYULA: A honfoglaló magyarok életmódjáról (írott források alapján). Századok 129 (1995) 3–62.

¹³ A. V. SOLOVIEV: Die angebliche ungarische Herrschaft in Kiev im 9. Jahrhundert. Jahrbücher für Geschichte Osteuropas 8 (1960) 123–129.; ERDÉLYI ISTVÁN: i. m. 49.

¹⁴ O. M. РАПОВ: Русская церковь в IX–первой трети XII в. Принятие христианства. Москва 1988. 121.

¹⁵ П. П. ТОЛОЧКО: Древний Киев. Киев 1983. 93.

A szinte reménytelenül összegubancolódtott (egymásba csúszott és szétválasztott, valamint rossz helyre illesztett) szövegek eredeti tartalmának, sorrendjének helyreállítása nem lehetséges, hiszen pl. azt sem tudjuk, hogy vajon az alapszöveg minden ponton a teljes igazságot tartalmazta-e, azaz még a más források alapján megállapított történeti valóság sem lehet a szövegrekonstrukció iránytűje, nem beszélve azon információkról, amelyek csak a PVL-ben találhatók. Ilyen jellegű vizsgálódásaink éppen ezért csak bizonyos elemekre és nem a teljes magyar vonatkozású szövegegységekre terjedhetnek ki. Van esély annak feltételezésére, hogy az ugrok Kijev mellett történő vonulásának kétszeri elmondása egyazon eseményre, a magyar honfoglalás közvetlen előzményeire vonatkozik, s csak a hibás szerkesztés következtében kettőződött meg a hír. Elkerülte a kutatók figyelmét az a tény, hogy ha a PVL-ben egy év nélküli feljegyzést és a 6406. (azaz a 898.) évhez tett eseményt egybeolvassuk, kerek mondatot kapunk, amely a következőképpen hangzik: [év nélkül:] „Ezek után jöttek a pečenegek, majd a fekete ugrok vonultak Kijev mellett, aztán pedig Oleg alatt” – [6406. év:] „vonultak az ugrok Kijev mellett a hegyen keresztül, amelyet ma Ugorskoje-nek neveznek”. Ez eredetileg bizonyára egy bejegyzés lehetett, amelyet a krónika valamelyik összeállítója – számunkra ismeretlen okból – két részre bontott, és a szöveg két különböző helyére illesztett be.

4. Talán nem teljesen reménytelen vállalkozás újraértelmezni a PVL. fehér és fekete ugorjai kilétét. A *fekete* ugrok – mint pár sorral fentebb idéztük a szöveg helyet – év nélküli passzusban szerepelnek, néhány sorral ezt megelőzően a PVL. a *fehér* ugrokról szól ekként: „Majd azután fehér ugrok jöttek, és örökölték a slovének földjét. Ezek az ugrok pedig Hérakleios császár idejében tűntek fel, akik haddal támadtak Hozdroj perzsa császárra”. E helyet Hodinka Antal ekként ültette át magyarra: „Majd a fehér ugorok jöttek és ők következtek a slovének földjén. Ezek az ugorok pedig Iraklij császár idejében jelentek meg, a ki haddal támadt Chozdroj perjsi császárra”.¹⁶ Míg Hodinka fordításában csak egyetlen eltérés van az itt közölt (Ferincz Istvántól származó) átültetéstől, Kniezsa István viszont már három ponton is attól *nagyon lényegesen eltérő* fordítást adott: „Majd azután fehér magyarok jöttek, és örökölték a szlávok földjét. Ezek a magyarok ugyanis Hérakleiosz császár korában jelentek meg, aki megtámadta Hozdroj perzsa császárt”. Először: szembeötlő, hogy a Kniezsa-fordításban dőlt betűkkel szedett rész a miáltalunk közölt, Ferincz-féle átültetéséből hiányzik, de nincs az meg a PVL. mérvadó kiadásában sem. Másodsor: mind Hodinka, mind Kniezsa fordítása szerint Hérakleios császár támadt a perzsa császárra, ám a szöveg *nahodiša* igéjének többes szám 3. személyű alakja bizonyossá teszi, hogy a támadók az ugrok voltak. Harmadszor:

---

¹⁶ HODINKA ANTAL: Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai. Bp. 1916. 33.

a Kniezsa-féle fordítás s nyomában a szöveghez fűzött jegyzet az ugrokat egyértelműen magyaroknak tekinti.¹⁷

A PVL. ezen, utoljára idézett része – úgy tűnik – ismét több rétegű, eltérő eredetű információk (vagy a figyelmetlen szerkesztés) nyomát viseli. Azok a fehér ugrok, akik a szlovének földjét örökölték – a szöveg megelőző sorai szerint – a Duna mentén, a honfoglaló magyarok voltak. Azokon az ugrokon pedig, akik Hérakleios bizánci császár idején (610–641) tűntek fel, és Chosroes perzsa uralkodóval (596–628) hadakoztak, ifj. Horváth János szerint hunok vagy esetleg kazárok,¹⁸ Bartha Antal szerint saragurok (fehér onogurok) érthetők, de nem magyarok. Ezen a ponton Bartha Antal, aki felfigyelt e szövegrész nehezen értelmezhető (interpolált) voltára, a következő – sajnos, elnézésből adódó hibákat magában foglaló – megoldási javaslattal élt: „a *Poveszty* valamelyik szerkesztője, miután elolvasta a 882. év alatt szereplő ugorokról (magyarokról) szóló történetet, meg akarta különböztetni a két ugor említést úgy, hogy önhatalmúlag a VII. századi ugorokat *fehér*, a IX. század végi ugorokat pedig *fekete* jelzővel illette”.¹⁹ A tisztánlátás érdekében tehát előbb Bartha szövegéről kell lehántanunk a tévedéseket. Először is: a PVL. 882. év alatti híreiben nem szerepelnek ugrok, csak két ízben is a fentebb már tárgyalt Ugorskoje. Másodszor: a PVL. *fehér* ugrokat kifejezetten a magyar honfoglalással kapcsolatban említett, hiszen ők azok, akik örökölték a szlovének földjét. A következő mondatban pedig ezekre a – *fehér* – ugrokra utalva írta azt, hogy ezek az ugrok (*si...ugri*) tűntek fel Hérakleios idejében. A különbség kicsiny, de nem elhanyagolható.

A PVL. tehát – feltevéseink szerint – a honfoglaló magyarokat nevezte *fehér* ugroknak, s ez értesülései egyik csatornájából származó hír. Más honnan eredhet az az információ, hogy az ugrok (de nem *fehér* ugrok!) – valószínűleg onogurok – Hérakleios idején tűntek fel, ami megfelel a valóságnak: az onogurok ugyanis Kuvrat vezetésével éppen Hérakleios császár alatt hozták létre rövid életű birodalmukat, Nagy Bulgáriát. Mivel a gondatlan szerkesztés következtében egymás mellé került a 895 körüli fekete ugrok (magyarok) és a 620 körüli ugrok (onogurok) neve, a PVL. szerkesztője – már nem érezve az időbeli különbséget – az utóbbiakat *si...ugri* (ezek az ugrok) fordulattal a honfoglaló magyarokhoz kapcsolta, teljesen alaptalanul, illetve csak annyi alappal, hogy a magyarok *ugor* neve egyezett az onogurok *ugor* nevével. Szöveg szerint tehát a *fehér* ugrok felelnek meg a honfoglaló magyaroknak, akik „örökölték a szlovének földjét”, azaz elfoglalták a szlávok Duna menti (kárpát-medencei) területeit. Fentebb viszont már

---

¹⁷ A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Kortársak és krónikások híradásai. Sajtó alá rendezte GYÖRFFY GYÖRGY. Bp. 1986.³ 126., 184.

¹⁸ IFJ. HORVÁTH JÁNOS: Székesfehérvár korai történetének néhány kérdése az írásos források alapján. In: Székesfehérvár évszázadai. 1. Az államalapítás kora. Szerk. KRALOVÁNSZKY ALÁN. Székesfehérvár 1967. 101.

¹⁹ BARTHA ANTAL: i. m. 366.

idéztük a PVL. azon hírét, hogy a *fekete* ugrok vonultak Kijev mellett, s rámutattunk, hogy ezek szintén honfoglaló magyaroknak tekinthetők. Ezek azok, akik egy későbbi hírben, a 6406. (898.) év alatt megkülönböztető jelző nélkül ugrokként szerepelnek, mint akik vonultak Kijev mellett. Hogy ez a vonulás csak a magyar honfoglalás közvetlen előzménye lehet, azt Oleg idejének (879–912) említése mutatja.

Eszerint tehát a PVL. *fehér* és *fekete* ugorjai egyaránt a honfoglaló magyarokat jelentik. Van-e lehetőség meghatározni azt, hogy kik lehettek a fehér és kik a fekete magyarok? A fehér magyarokról a PVL. nem mondja azt, hogy Kijev mellett vonultak, hanem csak azt, hogy „jöttek” (*pridoša*), „és örökölték a slovének földjét”, a Duna mentén. Vagyis tudott arról, hogy birtokba vették a Kárpát-medencét, végrehajtották a honfoglalást. Ezzel szemben a fekete magyarokról azt közli, hogy „jöttek a pečenegek, majd a fekete ugrok vonultak Kijev mellett”. Vagyis a PVL. a fekete magyarokkal kapcsolatban két olyan információval szolgál, ami hiányzik a fehér magyarokkal kapcsolatban: a besenyők említése, továbbá a Kijev melletti elvonulás s ennek kapcsán Kijev környéki megpihenésük szemléletes leírása („megérkezvén a Dnyeperhez, megállottak sátraikkal, mert úgy vándoroltak, mint most a polovecek”). Ami azt illeti, hogy a besenyők (az üldözők) előbb vannak említve, mint a fekete magyarok (az üldözöttek), vagy szerkesztési hiba, vagy – mint Györffy György vélte – szövegértelmezési kérdés. Szerinte ugyanis e passzus értelme ez: előjöttek (*pridoša*) a besenyők és elmentek (*idoša*) a fekete magyarok, vagyis „nem kronológiai egymásutánról van szó, hanem ok-okozati viszonyról”.²⁰ A lényeg azonban az, hogy besenyőkről csak a fekete magyarok kapcsán esik szó. Ez arra mutat, hogy ők az etelközi magyar szállásterület keleti, a Dnyepertől keletre eső részén éltek, őket érte először a besenyő támadás. Ugyanerre mutat az is, hogy a kijeviek őket láthatták, csakis ők vonulhattak el – a besenyő támadás miatt keletről nyugat felé tartó útjuk során – Kijev mellett. A Dnyepertől nyugatra élőket nyugati vonulásuk során a kijeviek nem vehették szemügyre, róluk csak annyit tudott a hagyomány, hogy (elő-)jöttek (*pridoša*), és hont foglaltak a Duna mentén. A fekete magyarok tehát ezen értelmezés szerint a Dnyepertől keletre éltek, a besenyő támadás első rohamát ők fogták fel. Annak eldöntése azonban, hogy ezeken határvédő népelemek értendők-e (pl. kabarok), vagy pedig éppen azon négy törzs (a Nyék, Kürtgyarmat, Jenő, Keszi) népe, akiket Tóth Sándor László roppant feltételelesen a Dnyepertől keletre helyezett el,²¹ jelenleg túl van azon lehetőség határain, amelyen belül még érdemes a valóság felderítésének reális igényével vizsgálgatást folytatni.

---

²⁰ GYÖRFFY GYÖRGY: Tanulmányok a magyar állam eredetéről. A Magyar Néprajzi Társaság Könyvtára. Bp. 1959. 76.

²¹ TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ: Az etelközi magyar törzsek szállásterületei. In: Kelet és Nyugat között. Szerk. KOSZTA LÁSZLÓ. Szeged 1995. 482.

ON SOME HUNGARIAN ASPECTS OF THE RUSSIAN ANNALS

The authors obtained new hypotheses on four points as regards the Hungarian aspects of the Russian Annals: 1. The expression of Olmin dvor (the court of Olm or Olma) cannot be connected with the 9th century Hungarian prince, Álmos, since according to the Russian Annals Olma had the Church of St. Nicholas of Kijev set up, so he probably lived after 988, possibly at the turn of the 11–12th centuries. 2. The adjective Ugorskoje, mentioned as part of Kijev cannot refer to a hill in Kijev, but being separated from the noun selo („settlement”) became a noun and reflects the conditions of the 11th century, when that part of Kijev, formerly inhabited by merchants, Hungarian tradesmen settled down. 3. The double narration of Ugrians passing by Kijev (once as an undated entry, once as a record for 6404, i. e. the year of 898) refer to the same event, the direct antecedents of the Hungarian Conquest. The originally single piece of information was taken apart to two parts by some compiler of the Russian Annals and was inserted in two different passages. 4. Those Ugrians, who according to the Russian Annals appeared at the time of emperor Heraklios, were probably Onogurs, who were different from the White and Black Ugrians participants of the Hungarian Conquest. According to the text the Black Hungarians lived east of the river Dnieper and the first attack of the Pecheneg invasion preceding the Conquest befell them.

НЕКОТОРЫЕ СВЕДЕНИЯ О ВЕНГРАХ В РУССКИХ ЛЕТОПИСЯХ

Авторы, на основании Повести временных лет, пришли к новым предположениям относительно сообщений летописи о венграх. Эти новые предположения можно изложить в четырех нижеследующих пунктах:

1. Выражение ольмин дворъ (от имени собственного Олм или Олма) нельзя связывать с венгерским князем IX века Алмошем, т.к. Повесть временных лет предполагает, что Олма после 988 года воздвиг в Киеве церковь Св. Николая, однако не исключено, что он жил на стыке XI-XII веков.

2. Упоминаемый как часть Киева топоним *Угорское*, относится не к венгерской горе. Он субстантивировался из словосочетания *Угорское село* и отражает обстоятельства XI столетия, когда в этой части Киева, где и ранее проживали торговцы, поселились венгерские купцы.

3. Двукратное упоминание о прохождении венгров мимо Киева (один раз без даты, а второй раз датированное 6404-м, то есть 898-м годом) касается одного и того же события, непосредственно предшествующего обретению Родины, занятию Карпатского бассейна. Первоначально единую информацию составитель русских летописей разделил на две части и поместил их в разных местах Повести временных лет.

4. Те угры, которые согласно русским летописям появились во время царствования Гераклея, были, вероятно, *оногурами*. Следует отличать от них белых и черных угров, которые в равной мере относились к венграм, обретавшим территорию новой Родины. Согласно тексту черные венгры жили восточнее Днепра и непосредственно перед заселением венграми Карпатского бассейна отразили первое нападение печенегов.